

Kvittering på innsendt svar på Høring NOU 2024:3 Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet

Saksnummer: 24/879

Sak: Høring NOU 2024:3 Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet

Levert: 07.06.2024 22:20

Svartype: Med merknader

Jeg svarte som: Bruker- og interesseorganisasjon

Avsender: Norges museumsforbund

Kontaktperson: Liv Ramskjær

Kontakt e-post: lr@museumsforbundet.no

Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet. NOU: 2024:23. Høringsinnspill fra Norges museumsforbund

Norges Museumsforbund representerer hele bredden av museer i Norge uavhengig av hvilken departementstilhørighet de måtte ha eller om finansieringen kommer via Sametinget, fylkeskommuner, kommuner eller private midler. Vi skal i det følgende komme med noen innspill i tilknytning til ekstremismekommisjonens rapport *Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet*. Flere av våre medlemsinstitusjoner formidler historiske hendelser som kan knyttes til krig, terrorisme og undertrykking. Det er viktig å tydeliggjøre den kompetansen og de erfaringene de har opparbeidet seg og synliggjøre dem som resurser og relevante aktører i det kommende forebyggende arbeidet mot ekstremisme og hatkriminalitet.

Rapporten opererer med to definisjoner av ekstremisme: ekstremisme som et uttrykk for at en person aksepterer vold og bruk av vold for å nå politiske, ideologiske eller religiøse mål, og personer med holdninger og handlinger som avviser demokrati og menneskerettigheter. Dette synes Museumsforbundet er tydelige og gode definisjoner å forholde seg til.

Kommisjonens finner at befolkningen generelt har tillit til myndighetene og det politiske systemet de opererer i. Museene er institusjoner med høy tillit i samfunnet. Mange undersøkelser viser at de har generelt god tillit hos folk flest som en pålitelig og troverdig kunnskapsinstitusjon. Dette er positivt når museene skal medregnes som arenaer for demokratibygging som løfter offentlige debatter og tar opp vanskelige og komplekse tema som ekstremisme og radikalisering er. Museene har også andre formidlingsmetoder som kan supplere skolens undervisning. De bruker utstillinger med gjenstander, foto og arkivmateriale til å belyse og problematisere strømninger i samfunnet og sette dem i en historisk kontekst. På den måten etableres sammenhenger mellom fortid og nåtid. Dette er et godt utgangspunkt for å fylle rollen som viktige aktører i forebyggingsprosessen som rapporten antyder at vi som samfunn skal og må gjennom. Museene er relevante og viktige medspillere i dette arbeidet, ikke minst fordi de årlig møter mange barn og unge.

Rapporten avdekker at det er store variasjoner i praksis og kunnskap blant sentrale

aktører på forbyggingsfeltet. I tillegg er det manglende fenomenforståelse eller oppdragsforståelse som bidrar til disse variasjonene. Museumsforbundet mener at museene må være medaktører og en sentral erfaringsaktør å regne med i det forebyggende arbeidet.

Kunnskap og kompetanseløft

Museumsforbundet støtter ekstremismekommisjonen i at det er naturlig at ekstreme hendelser som terrorisme, uavhengig av omfang og alvorlighetsgrad, skal anses som en del av vår kulturarv. Det betyr at den må bevares og dokumenteres selv om de innsamlede gjenstandene og ulike typer dokumentasjon kan oppleves som traumatisk kulturarv som representere minnesteder med vanskelig tematikk.

Terrorens kulturarv og den betydning det har når minnesteder og museer samler inn, dokumenterer materielle og immaterielle uttrykk og spor fra hendelser, formidler og bidrar til å opprettholde en felles hukommelse. På sikt vil dette ha en opplysende og forhåpentligvis preventiv effekt ved bruk av de riktige formidlingsverktøyene.

Erfaringene fra 22. juli viser at flere museer og Arkivverket bidro til å samle inn, ta vare på og dokumentere hendelsen. Det kan være viktig med en felles nasjonal samlingsbevissthet for å ivareta materielle og immaterielle spor etter terror. Dette er viktig for ettertiden og kan gi grunnlag for faktabasert formidling av hendelsen.

Kommisjonene anbefaler at det utvikles et planverk for å sikre spor og gjenstander etter terrorangrep. Museumsforbundet støtter denne anbefalingen og mener at det er viktig at museene blir regnet som relevant og nødvendig aktør i dette arbeidet. Rapporten nevner ikke spesifikt museenes rolle i utviklingen av et nasjonalt planverk, ut over at planverket må utvikles i tråd med museal standard for samlingsforvaltning. I denne sammenhengen oppfatter vi det slik at kommisjonen ser museene som sentrale aktører i utførelsen av denne oppgaven. Vi foreslår at det etableres en gruppe bestående av fagansatte fra museene til å utforme og utvikle et nasjonalt planverk for innsamling og ulike spor, fortellinger og gjenstander etter terrorangrep. Vi mener at dette må være et overordnet beredskapsdokument som kan aktiveres og benyttes av alle museer, uavhengig av størrelse.

Museumsforbundet ser for seg at denne anbefalingen kan ses opp mot totalberedskapsrapporten som totalberedskapskommisjonen avleverte til høring i 2023. I vårt innspill til den påpekte vi nettopp den manglende inkluderingen av kunst- og kulturinstitusjoners involvering i forhold til en nasjonal beredskapsplan.

Museenes samfunnsoppdrag bygger på en idé om demokrati og medvirkning og etablering av åpne og trygge arenaer for meningsutveksling. I tillegg vil flere av dem ha lang erfaring i å jobbe med vanskelig tema som omfatter mye av det som kommisjonene berører i sin rapport. Mange museer er ansvarlig for forvaltning og formidling av minnesteder og plasser med tung historie som bakteppe, utfordrende problemstillinger som terror, krig og ekstreme hendelser utløst av radikaliserende ideologi eller ekstreme dogmer. Museumsforbundet mener derfor at museene har en helt klar rolle i det forebyggende arbeidet som rapporten skisserer. Flere av dem er del av nettverket for freds- og menneskerettsentrene eller demokratinettverket, men også musere som blant annet Árran arbeider mye med spørsmål som tangerer ekstremisme.

Forskning er et godt middel for utredning og forståelse av komplekse fenomener og utfordringer i samfunnet. Forskning kan gi noen svar og utvikle metoder som er nyttig når oppdraget er å skulle forhindre terror og drive forebyggende arbeid for å unngå en økning i denne typen hendelser. Museumsforbundet mener at museene er relevante forskningsaktører, med god kjennskap til, og tilgang på unikt materiale fra

museenes samlinger. Freds- og menneskerettsentrene driver allerede viktig forskning på dette området i likhet med flere andre av våre medlemmer. I kommisjonens anbefalinger tas det ikke høyde for deltagelse fra museer med forskningskompetanse og Museumsforbundet håper at det vil bli mulig for museene å få mulighet til å bidra i forskningsprosjekter generert av et mulig nasjonalt senter eller andre av ekstremismekommisjonenes anbefalinger på feltet.

På denne måten kan museene bidra med kunnskap og kompetanseløft i det forebyggende arbeidet. Forskning er en viktig ressurs og noe som det må satses sterkere på, og gjennom å sikre at flere museer kan delta uavhengig om de er akkrediterte forskningsinstitusjoner.

Nasjonalt senter

Rapporten anbefaler å etablere et nasjonalt senter for innsats mot voldelig ekstremisme, og Museumsforbundet støtter denne anbefalingen. Samtidig vil vi gjerne påpeke at man kan se for seg en styrking av allerede etablerte institusjoner, museer og nettverk som jobber med denne problematikken. Noen funksjoner tiltenkt et nasjonalt senter kan for eksempel legges til mer perifere institusjoner som kan øke bredden i nettverket og gjøre kunnskapen tilgjengelig for flere aktører. Det er ibehov for å bistand på nasjonalt nivå med rådgivning, kompetanseheving innenfor forebyggende tiltak, veiledning og muligens forskningskoordinering.

Museumsforbundet mener det er flott at kommisjonen ønsker å styrke undervisningen ved freds- og menneskerettighetssentrene. Vi ser at kommisjonene gir uttrykk for at det kan være en utfordring at det nordligste av disse ligger i Narvik. Vi viser til vårt forslag, i foregående avsnitt, om å ikke kun etablere et nytt senter, men samtidig styrke allerede eksisterende institusjoner. Geografiske avstander for museene Finnmark og Troms for å kunne få råd og veiledning i tilknytning til DEMBRA kan med fordel kortes ned for å øke tilgangen til erfaringer og opplegg til sine undervisningsopplegg for barn- og unge. Museumsforbundet skulle gjerne sett en anbefaling fra kommisjonen som adresserer denne utfordringen litt mer konkret. Vi håper at dette tas hensyn til når en skal utrede utviklingen av et nasjonalt senter for innsats mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, og vurdere muligheten av å legge noen funksjoner nord for Narvik. Museumsforbundet mener at det er positivt at kommisjonen både har målsetting om å styrke undervisningen i tilknytning til demokrati og menneskerettigheter, og at dette knyttes til en ytterligere utvikling og forankring av kompetansehevingstilbudet DEMBRA, i tillegg til å formalisere veiviserordningen for flere minoriteter. Mange lærere og skoler benytter seg allerede av DEMBRA, og Museumsforbundet støtter kommisjonens anbefaling om å styrke og videreutvikle dette tilbudet som i dag gis gjennom seks av de syv freds- og menneskerettighetssentrene som finnes i Norge.

Museene er kunnskapsbyggende institusjoner som kan fungere som et supplement til skolens regulære undervisning. Vi minner i denne sammenheng også om at Raftostiftelsen for menneskerettigheter har utviklet et dialogbasert og utforskende undervisningsopplegg de kaller Rettighetstanken. Her undersøkes og drøftes spørsmål om rasisme og diskriminering sammen med elevene og det kan være erfaringer herfra å bygge videre på blant de ulike aktørene. Rettighetstanken har blant annet undervisningsopplegg hvor de diskuterer mulighetene for at man selv bidrar til videreføring av rasistiske og diskriminerende praksiser, uten selv å støtte dette, og som utforsker hvordan språk har definisjonsmakt som vedlikeholder rasistiske og diskriminerende praksiser. Gjennom gruppearbeid inviteres elevene blant annet til kritisk refleksjon rundt hvordan menneskers muligheter i eksempelvis

jobb, utdanning og boligmarked kan påvirkes av deres gruppetilhørighet, og hvordan opplevelsen å være "annerledes" i et samfunn kan påvirke egen identitet. I tillegg legges det vekt på dialogbasert og utforskende undervisningsopplegg der spørsmål om rasisme og diskriminering utforskes sammen med elevene. Museumsforbundet mener at både DEMBRA og Rettighetstanken har en metodikk som kan ha stor overføringsverdi til flere museer, men også til frivillige og ideelle organisasjoner som jobber med barn og unge. Det handler om at kommisjonens anbefalinger iverksettes og at det offentlige i større grad legger til rette for at museene også kan få mulighet til å søke tilskudd til både kursing og utvikling av opplegg og formidling som er øremerket til rasisme og diskriminering.

Ivaretagelse og medvirkning fra utsatte grupper

I kommisjonens vurderinger og anbefalinger under punkt tre vises det utformingen av en handlingsplan mot hatkriminalitet. Museumsforbundet foreslår at denne ses i sammenheng med regjeringens handlingsplan for å forbygge og bekjempe vold i nære relasjoner «Frihet fra vold». Rapporten tydeliggjør kjønnsdimensjonen når det gjelder radikaliserings og ekstremisme. De som oftest blir radikalisert er, om ikke alltid, menn/gutter. Overvekten er tidvis så stor at kommisjonen presiserer at det er nødvendig å løfte dette frem, og det betyr at man må se på større samfunnsmessige utfordringer knyttet til kjønn, og ikke bare på ekstremisme i kjønnsmessig kontekst fordi det blir for snevert om en ønsker å forstå hele bildet. Dette er noe hele samfunnet må ta innover seg når 50% av befolkningen er i risikozonen for radikaliserings og utelukkende grunnet biologisk kjønn, dersom det er et mål å finne preventive metoder ekstremisme og bekjempe den. Det handler om grunnleggende faktorer som hvordan et demokrati skal håndtere denne «utfordringen» på en åpen og transparent måte. Museumsforbundet mener det er viktig at man ikke konstruerer unaturlige skiller mellom gruppene som er utsatt for hatkriminalitet. Femicide er ofte definert som hatkriminalitet, men at kvinner utsettes for dette fordi de er kvinner er ikke synliggjort i ekstremismekommisjonens rapport. Å ikke forholde seg til dette når man utreder ekstremisme og hatkriminalitet kan føre til at viktige knutepunkter i forståelsen av mekanismene som settes i gang ved radikaliseringsprosesser og ekstremisme fanges opp for seint av de rette instansene.

I vårt innspill til regjeringens Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (2022) påpekte vi at rasisme og diskriminering oppstår når en gruppe anser seg som mer verdifull, viktig eller som mer privilegerte enn andre grupper i samfunnet. I kunnskapsrapporten til Minotenk viser de i tillegg til at rasisme og diskriminering også henger sammen med likestillingsbegrepet, og at mekanismene som driver frem rasisme og diskriminering forhindrer reell likestilling (s.11). Begrepene er knyttet mot innvandring så vel som mot nasjonale minoritetsgrupper; samer, romfolket, romani, skogfinner, kvener og jøder. All type hat og vold rettet mot spesifikke grupper i samfunnet bør sees i denne konteksten, siden årsakene i stor grad vil henge sammen når mekanismene for utøvelsen av radikaliserings og ekstreme holdninger viser seg.

Minnesteder og minnehistorie – demokratiske arenaer for formidling

Kollektivt minnearbeid trekkes frem som et eksempel på universelle forebyggende tiltak, og det er inkluderende og ofte transparente prosesser som baserer seg på innsamlet materiale og vitnesbyrd og ved å invitere til åpen og ærlig dialog. Våre medlemmer, som arbeider med traumatiske historiske hendelser, og formidling av hendelser som har preget samfunnet – og i stor grad fortsatt preger det. Dette er krigshistorie, motstandshistorie, men også nyere historiske hendelser og ikke minst

hendelser som innbefatter enkeltpersoner. Perspektivet er at om man ser på fortiden og trekker de lange linjene, så kan man med riktige verktøy og utviklede metoder se hvordan noen mekanismer og signaler går igjen. Nettopp derfor er det viktig, som kommisjonen påpeker, at man kollektivt jobber for å minnes og forstå. Her er det nødvendig at alle aktører spiller sammen, inkludert museene som tidligere påpekt ofte har en viktig rolle i sitt lokalsamfunn. Museumsforbundet merker seg at i kommisjonens vurderinger av egnede arenaer for demokratibyggning og styrking av demokratiet er bibliotekene nevnt som såkalte demokratihus. Museumsforbundet støtter denne vurderingen av bibliotekenes betydning i dette arbeidet både lokalt og regionalt, men vi mener at museene også har et samfunnsoppdrag med tydelig mandat og en rolle som demokratibyggende institusjoner. Dette understrekes blant annet i den siste Museumsmeldingen fra 2021. Det er derfor litt underlig at de uteglemmes som arenaer hvor forebyggende arbeid og samarbeid skal kunne foregå. Museenes samfunnsoppdrag treffer midt i kjernen av det forebyggende arbeidet kommisjonene beskriver i sine anbefalinger og vurderinger. Museene er plassert i både store og mindre kommuner og fungerer allerede som etablerte møteplasser for gode samtaler. Vi foreslår at kommisjonen ser nærmere på muligheten for at museene sammen med andre lokale aktører kan skape disse offentlige rommene som kan fungere som arenaer for demokratiske øvelser.

«Det bør være rom for ulike fortolkninger av historiske hendelser, men sentrale etterprøvbare fakta er viktig å hegne om i møte med konkurrerende virkelighetsforståelser. Når det råder ulike forståelser av hva som har skjedd, kan det oppstå konflikt og splittelse. I dag kan spredning av desinformasjon, via alternative og sosiale medier ytterligere forsterke effekten av konkurrerende fortolkninger.» (s. 288)

Slik mediernes rolle diskuteres i det offentlige ordskiftet og ytringsfrihetskommisjonen understrekes dobbeltrollen til media; media er der for å informere samtidig som omtalen av en terrorhandling gir oppmerksomhet som kan oppleves som positiv for terroristen. Det understrekes at «den offentlige debatten og hvordan den føres, som del av den demokratiske beredskapen, har derfor betydning for folks holdninger.» (s. 295) Å øve opp barn og unge i å forholde seg til ytringer med et kildekritisk perspektiv er derfor viktig. Dette kan museene bidra med gjennom DEMBRA, Unge kritikere-satsingen til Museumsforbundet og andre tiltak i museene.

Flere av anbefalingene i NOU:24:23 er i tråd med innholdet i Handlingsplan mot rasisme og diskriminering – ny innsats 2024–2027 fra 2023. Det gjelder blant annet oppfølging av ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger om mer forskning. Museumsforbundet mener at det kan være nyttig å se på disse dokumentene i sammenheng med hverandre, ettersom de belyser ulike aspekter ved samme utfordringer.

Alle svar må gjennom en manuell godkjenning før de blir synlige på regjeringen.no.